

Nartsiss Shukuralieva¹

(rec.): Vladimir Kvint, Strategiczne przywództwo Amira Timura. Komentarze do Kodeksu, Wydawnictwo Poznanie, Warszawa 2021, ss. 283.

Amir Timur (*Tāmūr ibn Tārağaiyi Bārlās*) znany też polskiemu czytelnikowi jako Tamerlan, bądź Timur Chromy jest założycielem dynastii Timurydów (1370–1507). Panowała ona na terytorium współczesnego Iranu, Afganistanu, Turkmenistanu, Uzbekistanu, Tadżykistanu, Azerbejdżanu, Armenii, Gruzji i części Federacji Rosyjskiej, Kazachstanu, Kirgistanu, Chin, Indii, Pakistanu, Iraku, Syrii i Turcji. Za czasów Amira Timura (1336–1405) stolicą imperium była Samarkanda, która w 1868 r. została zdobyta przez wojska rosyjskie i przyłączona do Imperium Rosyjskiego, a następnie Związku Radzieckiego. Samarkanda obecnie, po wielu reformach systemu terytorialno-administracyjnego, jest siedzibą wilajetu samarkandzkiego znajdującego się w centralnej części Uzbekistanu. Warto zaznaczyć, że doświadczenie kolonialne i radzieckie odcisnęło swoje piętno na każdym aspekcie lokalnej wiedzy, w tym tej dotyczącej przeszłości. Mowa tu o takich procesach, jak gromadzenie, porządkowanie, usuwanie, ale także produkowanie informacji o podbitych terytoriach i narodach. Te nowe sposoby myślenia opierają się na serii dychotomii dobra i zła, cywilizacji i barbarzyństwa, konstruując nieusuwalną opozycję pomiędzy Rosją a innym (Loomba, 2011, s. 73–74). W tym sensie narracje o Amirze Timurze – przywódcy potężnego imperium oraz o jego dziedzictwie nie są wolne od dominujących konstruktów orientalistycznych Imperium Rosyjskiego oraz Związku Radzieckiego. Po pierwsze, chodzi o sam akt „wynalezienia” w kontakcie kolonialnym „dziedzictwa”

¹ Prof. UKW dr hab. Nartsiss Shukuralieva, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Wydział Nauk o Polityce i Administracji, e-mail: ns@ukw.edu.pl, ORCID: 0000-0003-4046-9738.

azjatyckiego „innego” dokonywanego przez europejską metropolię. Po drugie, o umieszczenie Amira Timura w ramach koncepcji jarzma tatarsko-mongolskiego (XIII–XV w.), w figurze „dzikusa” żyjącego poza cywilizacją na łonie natury, agresywnego i pozbawionego poczucia moralności. W myśl tej narracji Timur „przeszedł przez Azję jak niszczycielski huragan” (Бебep, 1887, s. 3), „wzbudzał w swoich hordach krwiożerczość i bestialstwo, tak, że jego Tataro-Mongołowie podobni do tygrysów, tysiącami eksterminowali ludzi” (Шлоцcep, 2021, s. 2). Narracje o groźnym „dzikusie” umożliwiły rosyjskiej administracji nie tylko wzmocnienie własnej pozycji, ale także prezentowanie siebie jako niosącej misję cywilizacyjną wobec narodów turkijskich.

Po trzecie, posiadanie własnej wschodniej kolonii europeizowało Imperium Rosyjskie, ale także umożliwiało reprezentację siebie jako prawowitego spadkobiercy imperium Timura symbolizującego „bogactwo Orientu”. Materialnym tego wyrazem były zabytki architektoniczne, takie jak np. mauzoleum Gur-i Amir, Shah-i-Zinda, meczet Bibi-Khanym, medresa w Registanie. Regularnie przyciągając uwagę artystów, podróżników i uczonych, znalazły się one w centrum „dziedzictwa kulturowego” imperium carskiego (Gorshenina, 2014, s. 246–269).

W recenzowanej książce Vladimira Kvinta znajdziemy wyjątkowy dokument tej epoki – Kodeks Amira Timura przedstawiający biografię Timura oraz jego zasady zarządzania państwem oraz armią. Warto podkreślić, że analizowane wydanie ukazuje się po raz pierwszy w języku polskim. Kodeks prawdopodobnie był napisany w starym turkijskim języku i trafił do biblioteki osmańskiego namiestnika Jemenu – Dżafara Paszy, gdzie został przetłumaczony na język perski. Tekst perski, wraz z angielskim tłumaczeniem, został z kolei opublikowany w 1783 r. w Oksfordzie. W 1787 r. ukazało się francuskie tłumaczenie Kodeksu. Wreszcie w 1892 r. Kodeks został przetłumaczony z języka francuskiego na język rosyjski pod redakcją Nikołaja Ostroumowa. Ta wersja Kodeksu Amira Timura stała się przedmiotem badań Vladimira Kvinta.

Książkę otwiera przedmowa Kvinta. W kolejnej części zatytułowanej *Teoria strategii* i człowiek Władysław Sokołowski przedstawia specyfikę i uwarunkowania przywództwa. Ważną jej częścią wedle autora jest wielopunktowa typologia klas, na których opierać się ma władza przywódcy. Autor zwraca też uwagę na relacyjny charakter koncepcji przywództwa u Timura, która opiera się na identyfikowaniu różnych klas konkurentów. W kolejnych częściach książki zamieszczono recenzje wydawnicze Dilorom Yusupovej, Eleny Wartanowej, Hurszida Fajzijewa. Wartością książki jest też zachowanie i przetłumaczenie na język

polski tekstu Nikołaja Ostroumowa z 1894 r., czyli zaledwie 33 lat po zniesieniu pańszczyzny w Rosji. Oddaje on dylematy rosyjskich urzędników, badaczy i wojskowych, w których oficjalna retoryka cywilizacyjnej wyższości wchodzi w konflikt z uznaniem i podziwem dla zaawansowanego poziomu zarządzania państwem i wojskiem Timura, sięgającym przecież w odległą przeszłość XIV w. (Ostroumow, 2021, s. 7).

Z Kodeksu dowiadujemy się, że Timur studiował przyczyny upadku i sukcesu przywódców politycznych. Nie tylko przyswajał rozwiązania dotychczas sprawdzone, ale także inwestował w innowacje, które następnie wdrażał w życie. Swoją wiedzę dotyczącą panowania nad ogromnym, zróżnicowanym terytorium i ludnością Timur czerpał nie tylko z historycznych opracowań. Zapoznawał się on również z aktualną sytuacją polityczną w innych krajach oraz zaletami i wadami ich systemów politycznych. Efektem studiów był wniosek, że władza nie jest w stanie utrzymać się w długim czasie, jeśli nie jednoczy swojej ludności, opierając się na jednolitym systemie wartości i praworządności. Przyczyny klęski i upadku widział przede wszystkim w tyranii i okrucieństwie władzy. Według niego

jeśli władca lub pretendent nadużywa swej władzy w powierzonym mu kraju i doprowadza jego mieszkańców do skrajnego oporu, to każdy wojowniczy monarcha może podbić to państwo. Dla zbliżającego się takiego wyzwoliciela wszystkie drogi będą mu otwarte. W taki sposób ja odebrałem Chorezm władzom z dynastii Kart (Carts lub Curts) (Kodeks, s. 66).

W efekcie Timur próbował wdrażać taki system polityczny, który byłby odporny na tyranie i przemoc aparatu państwowego wobec ludności. Polegało to między innymi na świadomym ograniczeniu własnej władzy i przestrzeganiu wprowadzonych zasad i praw.

Wedle deklaracji celem życia Timura jest dobro ludu, natomiast celem rządzenia uzyskanie szacunku i zaufania swoich poddanych (Kodeks, s. 44). W tekście wielokrotnie krytykował stosowanie przemocy przez aparat państwa w czasie pokoju: „[...] nie należy uciekać się do bicia i różg. Władca, którego autorytet jest słabszy od bicia i różg, nie jest godny swojego imienia” (Kodeks, s. 34). Sprawiedliwość i bezstronność aparatu władzy, w którym ważne znaczenie przypisywano budowaniu zaufania, miało nie tylko motywować do służby państwowej, ale także zapobiegać potencjalnym buntom i powstaniom. Fundamentem stabilności

i prosperity jego imperium miało być natomiast podnoszenie poziomu i jakości życia ludności.

Realizacja powyższych zadań wymagała szczególnej troski w polityce kadrowej. Timur szczegółowo omówił kryteria i wymogi, które powinni spełniać osoby zajmujący poszczególne stanowiska. Najważniejsze z nich to wezyrowie, których odpowiednikiem we współczesnej Polsce byłaby pozycja zajmowana przez ministrów. Wedle Timura monarcha powinien wybierać nieprzekupnego, cnotliwego, przestrzegającego prawo wezyra (oczywiście po spełnieniu surowych wymogów dotyczących doświadczenia i profesjonalizmu), gdyż będzie on „zdolny do usunięcia niesprawiedliwości poczynionych przez władcę-tyrana, lecz jeśli wezyr sam jest ciemieżcą, to gmach potęgi runie bez żadnej zwłoki” (Kodeks, s. 29, 43). Wezyrowie odpowiadali za pracę rządu, dowodzenie wojskiem i sprawowanie władzy nad ludem. Monarcha natomiast miał im zapewnić zaufanie, szacunek, swobodę działań i dostateczną władzę (Kodeks, s. 38; Kvint, 2021, s. 138).

Gromadzeniem, systematyzacją i analizą materiałów dotyczącego położenia ludu w kraju i zagranicą skrupulatnie zajmował się cały aparat specjalistów, urzędników, naukowców i doradców. Timur okazywał im poważanie i szacunek, troszcząc się jednocześnie o ich byt materialny. Profesjonalizm, wysoka moralność i wierność służbie państwowej zapewniały im nie tylko nobilitację, wysokie pensje, ale także emeryturę i finansowe zabezpieczenie potomków. Natomiast niedbalstwo, niefrasobliwość, nieposłuszeństwo, fałszowanie dokumentów, utajenie informacji, nepotyzm oraz korupcja były surowo karane (Kvint, 2021, s. 131).

Sprawność imperium miała opierać się na systemie samorządowym. Mimo wprowadzenia jednego systemu ideologicznego opierającego się na zasadach Islamu, Timur wskazywał na potrzebę dostosowania aparatu władzy do praw i specyfiki ludności poszczególnych regionów i miast. Dla jej realizacji organy władzy państwowej na bieżąco analizowały „położenie ludu” (Kodeks, s. 11). Na stanowiska prowincjonalnych dostojników wyznaczone były osoby cieszące się aprobatą miejscowej ludności. W ramach ustalonego zakresu obowiązków mieli oni zapewnić pełną swobodę działań. Pozwalało to na elastyczne reagowanie na lokalne zjawiska oraz problemy (np. przy usuwaniu skutków klęsk), wspieranie ludności i rolnictwa, i oszczędne gospodarowanie skarbem państwa. W sytuacji pogwałcenia prawa przez przedstawicieli lokalnych władz (jak np. nadużycie władzy, samosąd, prześladowanie, stosowanie przemocy) były one surowo karane przez władzę centralną (Kodeks, s. 11–12). Co trzy lata

urzędnicy regionalni poddawani byli kontroli. W sytuacji gdy „terytorium było w stanie kwitującym, a mieszkańcy nie zgłaszali pretensji, wszystko pozostawało bez zmian; w przeciwnym wypadku zarządzającemu odbierano dochody na trzy lata” (Kodeks, s. 34).

Jak zakładał Timur, w celu zapewnienia jednolitego systemu wartości i rządów prawa w każdym regionie wyznaczyć należało specjalistę, zajmującego się edukacją ideologiczną i prawną. W każdym mieście powstawały także budynki rady miejskiej, izby sądowej, meczety, szkoły publiczne, monastery, przytułki dla ubogich i szpital z dyżurnym lekarzem (Kodeks, s. 79). Osoby pozbawione środków do życia albo nędzarze otrzymywali wyżywienie (Kodeks, s. 74–75), co miało pomóc w likwidacji żebractwa. W celu zapewnienia bezpieczeństwa ludności i pól uprawnych ustanowiono odrębną straż. Władze inwestowały również w infrastrukturę handlowo-gospodarczą budując mosty na rzekach oraz karawanseraje w odległości jednego dnia podróży od siebie. O bezpieczeństwo podróżnych, kupców oraz ich towarów w karawanserajach troszczyli się nadzorca i odpowiednie straże (Kodeks, s. 15, 79).

Timur wprowadził również ulgi podatkowe i wieloraki system wsparcia państwowego dla rolnictwa i gospodarki: „Każdy kupiec, który utracił swój majątek, otrzymywał taką sumę, która zapewniała mu możliwość przywrócenie utraconego kapitału. Kiedy wieśniacy i rolnicy nie mieli niezbędnych narzędzi rolniczych, to takowe były im wydawane” (Kodeks, s. 28). Rolnicy decydujący się na inwestowanie w dotychczas nieuprawiane bądź porzucone ziemie byli zwolnieni z podatku.

Utrzymywanie wielkiego imperium wymagało zapewnienia bezpieczeństwa i sprawnego systemu zarządzania wojskiem. W Kodeksie Timur przedstawił zasady oraz strukturę organizacyjną wojska. Następnie szczegółowo omówił reguły powoływania, awansowania i nagradzania oficerów i żołnierzy. Wprowadził system kartoteki dla każdego wojskowego. Warto zaznaczyć, że tak samo jak w służbie cywilnej, profesjonalizm, wysoka moralność i wierność służbie państwowej zapewniały wojskowym nie tylko nobilitację, wysokie pensje, ale także emeryturę i finansowe zabezpieczenie potomków. Motywacji materialnej towarzyszyły bodźce moralne w formie nagród i odznaczeń. Miały one nie tylko dyscyplinować, ale także pozwalały dostosowywać awans do talentów i zasług poszczególnych oficerów i żołnierzy.

Publikacja *Kvinta* jest znakomitą propozycją zarówno dla polityków, osób zajmujących stanowiska kierownicze, jak również dla naukowców: historyków, jak i politologów, którzy powinni być świadomi, na ile współczesne rozwiązania

dotyczące przywództwa, rządzenia i budowania sprawnego państwa są dziedzictwem dalekiej przeszłości. Publikacja obala dychotomiczne stereotypy dotyczące zacofanego, dzikiego Wschodu i islamu przeciwstawianego progresywnej i cywilizowanej Europie. Stąd jest to też pozycja obowiązkowa dla wszystkich interesujących się Wschodem, Azją Centralną oraz problematyką islamską.

Bibliografia

- Gorshenina, S. (2014). Samarkand and its cultural heritage: perceptions and persistence of the Russian colonial construction of monuments. *Central Asian Survey*, 33(2), 246–269. DOI: 10.1080/02634937.2014.916071.
- Kodeks Amira Timura (2021). W: V. Kvint, *Strategiczne przywództwo Amira Timura. Komentarze do Kodeksu*. Tłum. W. Sokołowski, A. Anisimowicz. Warszawa: Wydawnictwo Poznanie.
- Kvint, V. (2021). *Strategiczne przywództwo Amira Timura. Komentarze do Kodeksu*. Tłum. W. Sokołowski, A. Anisimowicz. Warszawa: Wydawnictwo Poznanie.
- Loomba, A. (2011). *Kolonializm/Postkolonializm*. Tłum. Natalia Bloch. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Ostroumow, N. (2021). Od wydawcy. W: V. Kvint, *Strategiczne przywództwo Amira Timura. Komentarze do Kodeksu*. Tłum. W. Sokołowski, A. Anisimowicz. Warszawa: Wydawnictwo Poznanie.
- Вебер, Г. (1887). Всеобщая История. Томъ восьмой. Перевелъ Андреевъ. Москва 1887 (541, 549). Cytat za: Ostroumow, N. (2021). Od wydawcy. W: V. Kvint, *Strategiczne przywództwo Amira Timura. Komentarze do Kodeksu*. Tłum. W. Sokołowski, A. Anisimowicz. Warszawa: Wydawnictwo Poznanie.
- Шлоссер, Ф. (1870). Всеобщая История Томъ III. С.-Петербург 1870 (503–504). Cytat za: Ostroumow, N. (2021). Od wydawcy. W: V. Kvint, *Strategiczne przywództwo Amira Timura. Komentarze do Kodeksu*. Tłum. W. Sokołowski, A. Anisimowicz. Warszawa: Wydawnictwo Poznanie.